

Ivana Mance

O trajanju izvan povijesnoga vremena

Julije Knifer, *Bez kompromisa. Retrospektiva*

Muzej suvremene umjetnosti

Zagreb, 20. rujna 2014. – 6. prosinca 2014.

AUTORI IZLOŽBE: Radmila Iva Janković, Ana Knifer

AUTORI TEKSTOVA U KATALOGU: Radmila Iva Janković,

Zvonko Maković, Igor Zdidić, Julije Knifer, Ljerka Miška,

Ješa Denegri, Žarko Radaković, Krešimir Purgar, Jean-Claude

Marcadé, Arnauld Pierre, Hubert Besacier, Leila Topić

Dvostruka obljetnica – devedeseta godišnjica rođenja i deseta godišnjica smrti – bila je više nego primjeren povod prvoj velikoj retrospektivnoj izložbi Julija Knifera u Hrvatskoj. Po prvi puta na jednom mjestu bilo je moguće vidjeti impozantan broj slika, crteža, kolaža i reljefa, koji su se protezali na dvije etaže Muzeja suvremene umjetnosti, a koji očekivano uprizoruju jedan jedini slikarski “motiv”, po kojem je umjetnik i

postao općepoznat: motiv meandra, kojeg je prvi puta Knifer naslikao 1959. godine, i kojem je ostao posvećen u nastavku svoga radnoga vijeka, izgrađivši na njemu čitav umjetnički opus. Prividna disproporcija između naizgled lapidarnog rješenja umjetničke dileme oko toga “što slikati” s jedne, te količine i suptilne raznovrsnosti djela koje je uslijedilo s druge strane, dojam je koji vodi na trag razumijevanja njegovoga nesumnjivo jedinstvenoga pristupa

←

FOTO:
Ana
Opalić

umjetnosti. Na neki način sâm presudivši svome slikarstvu odmah na početku umjetničke karijere, Knifer je ostvario djelo koje u startu isključuje ideju da umjetnost posjeduje ikakav drugi smisao ili metafizičku svrhu osim svoga vlastitoga prakticiranja, repetitivnog protezanja u vremenu i prostoru. Inicijalno rasterativši umjetnost od svake teleologije, obznanivši smrt njezinoga boga odmah na početku, Knifer je postao, kako je sam višekratno govorio, potpuno slobodan. Slikao je iz dana u dan, ne osjećajući ikakvu prisilu i ne opterećujući se perspektivom svoga djela, u nedogled ponavljajući jedan slikarski obrazac, točnije, iscrpljujući njegove mogućnosti, koje su se u konačnici pokazale neiscrpnim. Mogućnost ponavljanja, ideja beskonačne ponovljivosti ili vraćanja istog, u njegovom se umjetničkom djelu tako potvrdila kao generičko načelo, princip opstojnosti. Maestralno uspjevši u estetizaciji monotonije, u ritualnom opetovanju uz minimalne, suptilne pomake, Knifer je učinio ono što mnogima koji su u tome nastojali nikada nije uspjelo u tako radikalnoj mjeri: zakone umjetnosti približio je zakonima života, čin slikanja – egzistencijalnoj situaciji pukog trajanja odnosno kretanja u metafizičkoj praznini.

Premda takvo razumijevanje umjetnosti nesumnjivo duguje povijesnome dobu u kojem se začelo, a u kojem su egzistencijalizam i filozofija apsurdna ostavili

dubok trag u svim sferama kulturne proizvodnje, Kniferovo će se djelo tijekom svojih četrdesetak godina nastajanja u osnovi zbivati mimo aktualnih umjetničkih trendova. Univerzalnost jezika Kniferova slikarstva dopuštala je, doduše, umjetniku da sudjeluje u nekolicini stilskih formacija koje su se vremenito pojavljivale, u rasponu od neo-avangardi šezdesetih godina, preko minimalizma i konceptualne umjetnosti sedamdesetih do postmodernističke obnove slikarstva u osamdesetima, no njegovo je djelo ostajalo u srži netaknuto tim umjetničkim pristupima. Uvjerljivost odnosno snaga Kniferove metode jednostavno je potiskivala utjecaj povijesnog vremena: iznašavši simbolički sustav u kojem se mjera promjene iscrpljuje u njegovu vlastitom samoobnavljanju, Knifer jednostavno nije imao potrebe eksperimentirati s idejama trenutka. Stvarajući umjetnost koja, već na početku proglašavajući vlastiti kraj, u potpunosti odbacuje ideju linearnog razvoja, Knifer je vlastitome djelu namjerno oduzimao relevantnost povijesnog upisivanja. Premda su u njegov rad različite generacije publike učitavale različita značenja, on je uporno odbijao priznati svojoj umjetnosti ikakav smisao ponad minimalne likovne zbiljnosti slike odnosno stvaralačkog procesa.

Polazeći od stava koji je o vlastitome umjetnosti imao autor sâm, priređivači izložbe odlučili su se također za jedan

○
S postava
izložbe
Julije Knifer,
Bez kompromisa.
Retrospektiva
FOTOGRAFIJE:
Žarko
Vijatović

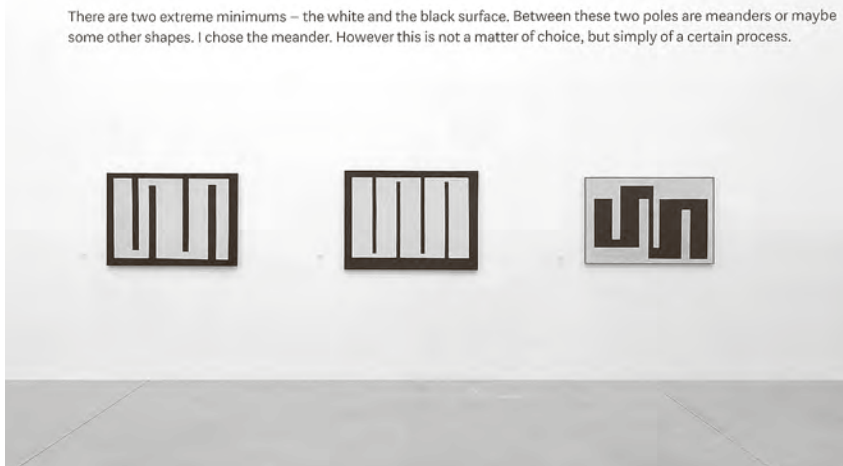
nelinearan, anti-povijesni, temeljno hermetičan pristup. Unaprijed odustajući od ikakve historizacije izuzev početnog trenutka Kniferova stvaralaštva u kojem je pronašao svoju umjetničku sudbinu u kontekstu djelovanja grupe Gorgona, izložba se posvetila predstavljanju djela u njegovoj vlastitoj samo-izolaciji, dopunivši ga tek citatima umjetnika u vidu popratnog tekstualnog sadržaja na izložbi te s nešto dokumentarnog materijala koji tangencijalno svjedoči o postojanju djela u povijesnom kontekstu. Tek okvirno slijedeći kronologiju nastanka odnosno logiku koju nameće cjelovitost pojedinih ciklusa, struktura izložbe u osnovi dopušta, pa i sugerira ne-linearno sagledavanje. Ističući Kniferovu izjavu kako u njegovom radu redoslijed ne predstavlja nikakav čimbenik, izložbeni niz podržava koncept slobodnog kretanja na osnovi jednom ustanovljenog uzorka. U Kniferovom slikarstvu mijene, dakako, postoje, ali one nisu u užem smislu razvojno svrhovite; ne samo da ne odaju ništa ili gotovo ništa o pripadnosti djela izvanjskom, povijesnom svijetu umjetnosti, nego se i međusobno ne uvjetuju; nakon jedne slike nužno ne slijedi druga, ni

obratno, druga prvoj niti ne prethodi. Ako je, kako je sam govorio, možda već bio naslikao svoju posljednju sliku, uzročno posljedični slijed neophodno je zamijeniti načelom vječitog povratka istog. Zadatak koji posjetitelj na izložbi, dakle, ima jest otkriti relacije likovnih činjenica u Kniferovom djelu neovisno o njegovoj kronologiji. Kronološki će slijed svjedočiti tek mijene tehničke naravi: zamjenu ulja akrilikom, prelazak na veće formate, izlazak u prostor, u treću dimenziju ili pak izlete u primijenjeno slikarstvo; sve navedene promjene isključivo su metierskog karaktera i ne mijenjaju bit samog Kniferova djela.

Postoje dva krajnja minimuma – bijela ploha i crna ploha. Između toga su meandri ili još koji drugi oblici. Ja sam izabrao meandar, no to nije stvar izbora, nego jednostavno određenog procesa.

There are two extreme minimums – the white and the black surface. Between these two poles are meanders or maybe some other shapes. I chose the meander. However this is not a matter of choice, but simply of a certain process.

Djelu se je samom moguće pak približiti samo pažljivim promatranjem odnosno pristupom koji se može školski nazvati i kao “čitanje s razumijevanjem”. U nizu Kniferovih crteža i slika valja se prije svega usredotočiti na odnos kadra slike, kao mjesta zaustavljanja, i meandra, kao znaka kretanja odnosno trajanja, vizualne forme tijekom. Kada se Kniferov meandar nađe u prostoru slike, kompozicija nikad ne sugerira njegovo mirno protjecanje kroz kadar. Naprotiv, gotovo redovito meandar se u njemu bezrazložno prekida, da bi se isto tako bezrazložno nastavio, iznova započevši prekinutu putanju. Prostor slike pretvara se tako u scenu apsurdnih prekida i ponovnih početaka, u beskonačnim varijantama približavanja i udaljavanja meandra od rubova formata, u promjenama omjera njegovih vertikala i horizontala. U nekim se prilikama meandar zaustavlja u kadru ispunjavajući ga u cjelini; umjesto linearnog tijekom, znak meandra u tom slučaju usmjerava prostor slike unutar njezinog okvira, potpuno poništavajući iluziju odnosa između motiva i pozadine. Osim na ponašanje meandra u prostoru slike, u pomnom promatranju Kniferovih djela

valja se posvetiti i dijalektici crnog i bijelog; odlučiti daje li crna oblik bijeloj, ili bijela crnoj, pripada li crni meandar bijeloj ili bijeli crnoj podlozi, uočiti napetost pozitivnog i negativnog oblika koji se natječu za dominantnu poziciju u polju slike. Nadalje, valja se posvetiti i Kniferovoj izvedbi koja, osim što svrsishodno služi konačnom rezultatu, uvijek svjedoči i o samom procesu nastanka djela; u slučaju slika, treba primjećivati slojevitost i redoslijed namaza, u slučaju velikih formata, angažman tijela, u slučaju crteža, dugotrajnost postupka.

Za uočavanje takvih sadržaja potrebna je, dakako, odgojena vizualna pažnja; ovakav pristup predstavljanju Kniferova djela kao sebi samodostatnog nesumnjivo traži kultiviranog i senzibiliziranog posjetitelja, koji umije u navedenim aspektima njegova slikarstva prepoznati ontološka pitanja, i ona o biti same slike, i ona o bivanju općenito. Izuzme li se očekivani prigovor da je takvih posjetitelja relativno malo, ovakav je izložbeni koncept opravdano u skladu s “beskompromisnošću” Kniferova pristupa umjetnosti, kako uostalom glasi i sam naziv ove retrospektivne izložbe. ×